

RELIGION UND MORAL. Herausgegeben von Burkhard Gladikow, Patmos, Düsseldorf 1976, str. 232.

Knjiga sadrži dvanaest rasprava o temi „religija i moral“. To su zapravo predavanja održana 1976. na Sveučilištu u Tübingenu (u obliku tzv. „Ringvorlesungen“). Pristup je vrlo širok. U prvom prilogu *W. Marschall* želi provjeriti etnološki materijal s obzirom na tvrdnju E.B. Tylora iz prošlog stoljeća da je moral u prvotnim plemenskim kulturama neovisan o vjeri. On dolazi do suprotnog zaključka, iako ne u smislu punog identifikiranja, kako je to smatrao E. Durkheim u svom poimanju vjere kao integratora društva. Zatim *M. Scharfe* opisuje ulogu „pijetističkog morala u procesu industrijalizacije“ u Njemačkoj. Iako je pijetizam bio reakcija i kritika kasnog feudalizma, za vrijeme industrijalizacije pijetizam je – barem u Njemačkoj a izgleda i drugdje – postao duhovna hrana kapitalizma. *H. Cancik* raspravlja o „nastajanju kršćanske seksualne etike“. Daje shematski prikaz i opširnu bibliografiju. *G. Kehrer* u svom prilogu govori o utjecaju vjerske pripadnosti na socijalno ponašanje. Polazište je sociološko. Pitanje je vrlo komplicirano. Autor posebno ističe potrebu da se razlikuju razine raspravljanja. Načelno o odnosu vjere i morala autor kaže: „Lučiti vjeru od morala ima svoj smisao, jer isti moral mogu zastupati različite religije i jer je moralno djelovanje, tj. ono koje se ravna prema normama, moguće i kod bezvjeraca; ali za religiozni subjekt moral je društveno područje koje se ne da odvojiti od religije“ (str. 70). *W. Röllig*, profesor povijesti i kulture Starog istoka, na temelju starih sumerskih i akadijskih tekstova raspravlja o „moralu bogova“. Prema tim tekstovima, i ljudi i bogovi su podložni moralnim zakonima koje bismo mogli nazvati – upotrijebivši modernu terminologiju – „naravnima“. *B. Gladikow* govori o vjersko-moralnom stavu i njegovoj ovisnosti o vjerovanju u besmrtnost i moral, Obredima regeneracije i modelima tematičke spasenja. Koristi etnološki materijal. Posebno ističe „revoluciju“ koja nastaje poimanjem o neumrloj duši (Grčka, Indija). Indolog *H. von Stietencron* daje vrlo lijep pregled moralnih stavova koji proizlaze iz vjerovanja u ponovno rođenje, u regeneraciju (u Indiji brahmanizam, jainizam i budizam). Unatoč etičkim vrednotama i momentima koji nam često imponiraju u tim vjerama, moramo priznati golemu razliku u pristupu i zadnjoj perspektivi.

Katolički moralist iz Bonna, *W. Korff*, u svom prilogu govori o moralnoj autonomiji s jedne strane, te o potrebi društvenih moralnih

normi kao konkretizaciji autonomije u danim okolnostima (on te norme naziva „Binnemoralen“) s druge strane. Ujedno to primjenjuje u nekim konkretnim slučajevima (kad je riječ o onima koji neće u vojsku, o homoseksualcima itd.). *T. Grimm* u svom članku „Moralna vjera ili vjerski moral? Slučaj konfucijanizma u istočnoj Aziji“ misli da je odnos vjera-moral u konfucijanizmu problematičan. On zaključuje: „Ako pravilno shvaćamo tijek kineske povijesti, tada se možda radi o tome da je moralna vjera postala vjerskim moralom. Ja naginjem tome da pojavu 'konfucijanizma' opišem tako kao da je posrijedi 'sekularizacija u zametku', dakle oblikovanje prvotno moralne svijesti čovjeka, za kojega se vjera i moral podudaraju.“ *K.E. Nipkov* u svom prilogu zahvaća u suvremenu tematiku moralnog odgoja: „Moralni odgoj danas – pedagoški i teološki problemi“. U današnjem svijetu nameću se – veli on – formalne kategorije odgoja, budući da se materijalni sadržaj teško dađe fiksirati u našem pluralističkom svijetu. U članku se ukratko osvrće i na Piagetovu i Kohlbergovu teoriju moralnog odgoja. *H. Halm* prikazuje moralni aspekt islama, i to na primjeru jedne male sekte koja se našla u opoziciji prema službenom islamu te se morala povući u pustinju: to je sekta ibadita, a pojavila se oko 600 km južno od Alžira. Islam daje pečat cijelom životu, vjerski propisi određuju život strogo i u pojedinosti. *H. Hommel* daje svoj zadnji prilog prikazujući „Delfijsko-sokratovski i novozavjetni moral“. Autor upućuje na stanovite sličnosti Novog zavjeta s izrazima i slikama sokratovske etičke tradicije. Prilog može biti vrlo interesantan za novozavjetnu egzegezu.

Ovo je prikaz, a ne kritički osvrt, koji jedva da je moguć u ovako širokom rasponu pristupa i disciplina. U svakom slučaju knjiga je vrlo korisna za dublje poznavanje problematike oko morala i njegova odnosa prema vjeri i obratno.

M. Valković

Rauh Fr. – Hörgl Ch. (izd.), DIE GRENZEN DES MENSCHLICHEN ETHOS, Patmos, Düsseldorf 1975., str. 131.

Knjiga sadrži šest članaka o „granicama ljudskog etosa“. To je opći naslov koji pokazuje smjer raspravljanja. Polazi se od življenog morala (etosa) i ide se prema graničnim i konfliktnim situacijama, da se tu uoči kako apsolutnost tako i povijesna uvjetovanost (medijacija) morala. U prvom prilogu crkveni povjesničar i patrolog *P. Stockmeier* govori o „povijesnim implikacijama kršćanskog etosa“.